

DR. VERES LAJOS*

AZ EURÓPAI KOHÉZIÓ KIHÍVÁSAI

CHALLENGES OF EUROPEAN COHESION

ABSTRACT

The concept of territorial cohesion can not be reduced to regional disparities that are based on analyzes on the level of economic relations and of various infrastructures. Interpretation of cohesion between parts and units of European society, rethinking one of the challenges of the future. Increasing the value of social cohesion and European responses to demand arising from globalization and geopolitical challenges. The European Union is facing a series of decisions both trans-Atlantic cooperation initiatives and the East, Eurasia challenges with respect. The study presents a novel interpretation of the traditional and the cohesion of the European Union and anticipates resistance to external influences is important to increase, and the importance of new quality requirements. The continuing global economic crisis, international migration and global changes in energy prices are raise awareness of the sensitivity of European Union's economy and society.

Bevezetés

A kohézió általánosságban vonzerő valamely halmazra vonatkoztatva összetartó erőt jelent. Eredetileg leginkább a kohézió kifejezés a fizikában terjedt el, ahol is szilárd anyagok atomjait, valamint a folyadékok molekuláinak összetartó erejét jelenti. A fizikai értelmezés szerint a kohéziós erő azonos anyagok határfelületén hat. Ha már a tudományos alkalmazás kiterjesztése megtörtént, elgondolkodtató, hogy a társadalomban hogyan értelmezhető az azonosság és a fő határterület (például határtérségek, szomszédsági kapcsolatok stb.).

A releváns szakirodalomban, nemzetközi dokumentumokban gyakran találkozunk a társadalmi kohézió, szociális kohézió, gazdasági kohézió és területi kohézió kifejezésekkel. Figyelemre méltóak további fizikai törvényszerűségek a vizsgált témakör szempontjából:

- Az anyagok ellenállnak a rájuk ható igénybevételeknek. Ez az ellenállás a kohéziós erőnek köszönhető.
- A kohéziós erő nagysága az anyag minőségétől és a molekuláris szerkezetétől függ.

A társadalmi folyamatok összetettebbek, bonyolultabbak és nehezebben áttekinthetőek, mint az „egyszerű” fizikai folyamatok, de ha alaposabban elemezzük azokat, elgondolkodtató a törvényszerűségek általánosíthatósága.

1. A társadalmi kohézió

Az Európai Tanács meghatározása szerint a társadalmi kohézió a társadalomnak az a képességét jelenti, hogy biztosítani tudja tagjai általános jólétét, az egyenlőtlenségek minimalizálását és a polarizáció elkerülését. Az Uniós fogalomhasználatban a „társadalmi kohézió” fogalmának több értelmezési lehetősége körvonalazódott:¹

* Dr. Veres Lajos PhD. főiskolai tanár, Duna Stratégia Igazgató, Dunaújvárosi Egyetem.

1. A társadalmi kohézió, mint a társadalmi béke feltétele, aminek fenntartása érdekében fel kell lépni a társadalmi kirekesztődés ellen.

Az Európai Bizottság 1992. december 23-ai közleménye szerint a kirekesztő mechanizmusok az európai társadalmak kettészakadásához vezethetnek. A társadalmi kirekesztődés elleni fellépés szükségességét a közlemény azzal indokolta, hogy annak hiányában a talajukat vesztő, marginalizálódott csoportok tagjai erőszakba és fosztogatásba torkolló cselekedetekre ragadtatják magukat, ami felerősítheti az idegenellenességet és az erre építő szélsőséges mozgalmakat. Szabadjukra engedve e folyamatok szétzilálhatják a társadalmi rendet és alááshatják a társadalmi béke alapjául szolgáló társadalmi összetartozást.

2. A társadalmi kohézió, mint az európai társadalmak versenyképességének előfeltétele.

Az 1993-ban kiadott, szociálpolitikával foglalkozó Zöldkönyvben a Bizottság azzal érvelt, hogy a társadalom kettészakadásával fenyegető folyamatok a társadalmi kohézió megrendülését és ezen keresztül Európa versenyképességének romlását eredményezhetik.

Ebben a dokumentumban tehát a nagyobb társadalmi kohézió már, mint a versenyképességet javító tényező jelent meg.

3. Az európai szociális modell megőrzése és megújítása, mint a társadalmi kohézió biztosítója.

A lisszaboni stratégiában hangsúlyos célkitűzésként jelent meg a nagyobb társadalmi kohézióra való törekvés, s az ezt szolgáló lépések az európai szociális modell megújításával foglalkozó fejezetben kaptak helyet. Ez azt jelzi, hogy az uniós döntéshozók a társadalmi kohézió előmozdítására irányuló intézkedéseket a megújuló európai szociális modell keretei között képzelik megtenni, így az európai szociális modell megújítása (vagyis korszerű formában való megőrzése) a közösségi politika szintjén, mint a nagyobb társadalmi kohézió biztosítója jelenik meg.

2. A területi kohézió

A területi kohézió fogalma az Európai Unió Területi Perspektívái (ESDP) és az Európai Kontinens Fenntartható Területfejlesztési Irányelvei c. dokumentumokban foglaltakra épült. A gazdasági és társadalmi kohézió fogalmát azzal egészíti ki, hogy a kiegyensúlyozott és harmonikus fejlődés EU alapcélú területi kontextusba helyezi el. A területi kohézió első hivatalos megfogalmazására a Bizottság tett javaslatot a Harmadik Gazdasági és Társadalmi Kohéziós Jelentésben. Ez alapján került sor a következő lépésre a 2004-es Rotterdami Informális Miniszteri Találkozón, ahol politikai hatáskörét is definiálták. A területi kohézió megjelenése a kulcsfontosságú dokumentumokban növekvő jelentőségére utal. A területi kohézió a 2007–2013-as programidőszak kohéziós politikájában a Közösségi Stratégiai Irányelvekben jelenik meg.²

A területi kohézió a harmonikus, kiegyensúlyozott, hatékony és fenntartható területi struktúra kialakulását célozza meg, ahol a különböző területi egységek (régiók, városok, makrorégiók) – függetlenül attól, hogy hol helyezkednek el – képesek kiaknázni területi potenciáljaikat és elérni az optimális hosszú távú fejlődést, így járulva hozzá az EU területi struktúrájának javításához.

A területi kohézió több szinten releváns, az európai szint mellett a globális, makroregionális, nemzeti, regionális, szubregionális és helyi szinteken is. A területi kohézió fogalmának létjogosultságát az integratív jellege támasztja alá. Ez egy „eszköz”, amely segítséget nyújt a hálózatok és funkcionális térségek kialakításához. A területi paradigmaváltás erősíti

a régiók kölcsönös függőségét, és kiemeli a városok közötti hálózatok létrehozásának, valamint az EU különböző régiói/térségei közötti együttműködés és integráció igényét minden területi szinten.

Számos EU-s szakpolitikának közvetlen vagy közvetett területi hatása van. Érintik az adott térség fejlődésének gazdasági, társadalmi és környezeti aspektusait, a befektetők telephely választási döntéseit, valamint a lakosság hajlandóságát a helyben maradásra. Világos szándék mutatkozik arra, hogy ezek a tevékenységek pontosan a helyi feltételekhez legyenek igazítva, a hatékonyság növelése érdekében össze legyenek kapcsolva és megvalósuljon koordinációjuk más nemzeti, regionális és helyi intézkedésekkel. Ebben a kohéziós politika az integratív, horizontális és többszintű jellegével fontos szerepet játszik. Emellett potenciális eszköze a szakpolitikai intézkedések összehangolásának és koordinálásának. Ez a szempont, amely miatt a szakpolitika szerepe a kohézió harmadik dimenzióját, a területi kohéziót tekintve növekszik.

A területi megközelítés kulcsfontosságú a különböző fejlődési paradigmák, mint a fenntarthatóság, konvergencia (a régiók közötti szolidaritás) és a regionális versenyképesség harmonizálásában. A gazdasági, környezeti és társadalmi igények egyensúlyának paraméterei az egyes térségekben más és más jellemzőkkel bírnak. Harmonizációjuk szorosan kapcsolódik az Európa 2020 Stratégiához. Az intelligens növekedés felfogható általános versenyképességként – a helyi potenciálokra és értékekre alapozva a helyi egyedi és fenntartható fejlődési utak megtalálására koncentrálnak. A befogadó növekedés a konvergenciához kapcsolható: néhány régióknak külső beavatkozásokra és forrásokra, valamint kiegészítő támogatásra lehet szüksége, hogy megtalálja saját fenntartható fejlődésének útját, hogy erősítse versenyképességét és ösztönözze fejlődését. A fenntarthatóság, versenyképesség és társadalmi kohézió optimális egyensúlya így a különböző térségekben valósítható meg az integrált területfejlesztési stratégiák segítségével.

A helyalapú megközelítés – amely lényegében a horizontális koordinációban, tényleges döntéshozatalban és integrált térségi fejlesztésekben testesül meg – előtérbe került az európai területfejlesztésben. Ez a megközelítés hozzájárul a területi kohézióhoz, és segítheti a szubszidiaritás elve és a többszintű kormányzás megvalósítását a területfejlesztési politikában. Ugyanis a helyalapú fejlesztés az egyes helyek speciális értékeire épít és felismeri, hogy a helyi és regionális hatóságoknak fontos szerepet kell kapnia az optimális hosszú távú fejlődés megvalósításában.

A területekkel és térrel való bölcs gazdálkodás is hozzájárul a területi kohézióhoz. A területek befogadó, fenntartható és hatékony használata minden szinten – beleértve a tengeri területeket is – a területi kohézió kulcsfontosságú eleme, valamint az európai térségek és régiók harmonikus fejlődésének alapfeltétele. A tér jobb kihasználása hozzájárulhat az agglomerációs gazdaságok fejlődéséhez; az általános érdekű szolgáltatások, infrastruktúra és a közjavak megfelelő elérhetőségéhez, valamint a természeti és kulturális értékek megfelelő kezeléséhez.

3. A globalizáció kihívásai és lehetőségei

3.1. A globalizáció kihívásai

A globalizáció egy fontos lehetőség, mely segíthet fellendíteni a növekedést és csökkentheti a munkanélküliséget Európa szerte. Az Európa 2020 Stratégia sikere az európai régiók integrációján túl, a szomszédos sőt, a távolabbi világrészekkel való együttműködésükön is múlik. Európa, a NAFTA, India és Kelet-Ázsia mellett egyike a nagy világgazdasági pólusoknak. A három pólus között megjelenő intenzív gazdasági kapcsolatokon túl,

összeköttetések egyre inkább kiterjednek az újonnan feltörekvő, dinamikus gazdaságokra is. Az Amerika és Ázsia közötti észak-dél irányú gazdasági integráció fejlődése mellett, jelentős gazdasági különbségek és a bizonytalan politikai helyzet akadályozza az észak-dél irányú integrációt Európa és Afrika valamint a Közel-Kelet között. Tény, hogy az európai vállalatokhoz képest, a japán vállalatok négyszer, míg az amerikai vállalatok hatszor többet fektetnek a szomszédos, fejlődő régiókba. Hosszú távon, Európa versenyképessége komolyan függ majd a világgazdaságba való beágyazottságán, illetve az ott elért pozícióján.³

3.2. Az EU erős pozíciójának fenntarthatósága

Mint a világ legnagyobb GDP termelő, külföldi kereskedelmi partnere és legfontosabb külföldi működő tőkebefektetés recipiense és exportőre, az EU megtartotta előkelő világpiacon pozícióját. Kimagasló helyen áll a versenyképességi ranglistákon is. Az EU állampolgárok jólétének mértéke továbbra az egyik legmagasabb a világon, mely mindemellett folyamatosan emelkedést mutat.

EU GDP-ből illetve a kereskedeleméből való részesedése ugyanakkor az utóbbi időben csökkent. Az EU27-ek decentralizáltságából adódóan, az esetleges kívülről jövő gazdasági vagy demográfiai kihívásokra való összehangolt válaszadás több időt igényelhet, mint más, hasonló méretű gazdaságok esetében. Egyértelművé vált tehát, hogy bizonyos nemzeti szakpolitikák (pl.: gazdaságpolitika, migrációs politika stb.) szorosabb együttműködést igényelnek.

3.2. A területiség, mint a fejlődés és a versenyképesség lényeges eleme

Az EU intelligens, fenntartható és befogadó növekedése nem csupán a GDP növelését tartja szem előtt. Magába foglalja a területi, társadalmi, környezeti és kulturális megközelítéseket is. Az EU területi sokszínűsége, a mezőgazdasági területek jó minősége, a városok elhelyezkedése és Európa rendkívüli kulturális és természeti vagyona szintén hozzájárul ehhez a szemléletmódhoz. Európa nyelvi és szellemi öröksége megerősíti világviszonylatban is jelentős szerepét és identitását. Az EU továbbra is vezető pozícióban maradhat olyan összetett folyamatokban, mint a policentrikus városszerkezet fenntartása, az integrált tenger- és városfejlesztés elősegítése, integrált városfejlesztés, a tengeri és szárazföldi ökoszisztémák biodiverzitásának biztosítása, a klímaváltozás elleni küzdelem, az emberi jogok védelme, valamint a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem.

3.3. Az EU-ba érkező bevándorlási hullám: kihívás és lehetőség az EU számára

Világviszonylatban az EU a bevándorlók legnépszerűbb úti céljai közé tartozik. Az EU lakosságának 3-4%-a nem európai származású. Legtöbbjük Törökországból, Észak-Afrikából, Afrika további területeiről, Dél-Ázsiából és a Közel-Keletről érkezik. A nemzetközi vándorlás fokozottan elősegíti az EU egyes térségei közötti, munkaerőért folyó verseny mérséklését. Ennek ellenére önmagában nem képes megfordítani a népességcsökkenés és elöregedés aktuális tendenciáját. Bár a vándorlás fontos gazdasági haszonnal járhat, társadalmi szemszögből nézve a bevándorlók jelenlegi beáramlása aggodalomra adhat okot. Területi viszonylatban, a nemzetközi vándorláshoz kapcsolódó kihívások magukban foglalják az érintett városrészek közötti és azokon belüli eltérő mértékű fejlődést, gyors városképbeli és kulturális változásokat, valamint az egyre növekvő szegregáció létrejöttét a különböző közszolgáltatások (különös tekintettel az oktatásra) elérését illetően.

3.4. A kulturális sokféleség a globalizálódó világ megóvándó fejlesztési tényezője

A világviszonylatban kis területűnek számító EU, globális jelentőséggel bíró, változatos kulturális örökséggel rendelkezik. Nyelvi és szellemi öröksége gazdagítja a világ kultúráját. Európa épített környezete, összetett kultúrtáji rendszerével együtt (tükrözve Európa századokon átívelő fejlődésének mértékét és intenzitását) a turisták számára rendkívüli életminőséget és vonzerőt testesít meg, világviszonylatban véve is. A globalizáció ösztönzőleg hat az európai kultúrára. Elősegíti új ötletek és életstílusok elterjedését, értékek és értékrendek kialakítását szolgáló párbeszédet indítását. A globális környezetben azonban az európai kulturális örökség számos formáját az eltűnés veszélye fenyegeti, egyebek mellett a kulturális uniformizálódásnak, a tömegturizmus káros következményeinek, a vidékről városba költözésnek, a migrációnak és a környezetromlásnak köszönhetően.

3.5. Terület és klímaváltozás szoros kapcsolata

A gazdasági globalizáció fokozza a természeti környezetre és a kultúrtájakra nehezedő nyomást, és hozzájárult a klímaváltozás felgyorsulásához. Az EU gazdasági növekedése nemcsak az EU-tagországok környezetét befolyásolja hátrányosan, hanem az EU számára inputot biztosító külső területeket is, amelyek ki vannak téve az EU-ból származó szennyezésnek. A globalizáció hatására erősödik a természeti környezet szétDarabolódása és az ökológiailag aktív területek (pl. tengermedencék) egyre kevésbé képesek szerepük betöltésére, például a megnövekedett mennyiségű üvegházhatású gázok elnyelésére.

A klímaváltozáshoz való alkalmazkodás szükségessége felhívta a politika figyelmét az ökológiailag aktív területek környezetvédelmi szerepének fontosságára (pl.: Natura 2000 területek kijelölése). Ezen térségek gyakran periférikus területeken helyezkednek el. A klímaváltozáshoz való alkalmazkodás szükségessége további új lehetőségeket nyithat a zöld növekedés és a zöld technológiák irányába, például a szénmegkötési lehetőségek területén. Ez az elmozdulás sokkal inkább az EU-n belül tapasztalható, kevésbé köszönhető a különböző nemzetközi együttműködéseknek (kivéve határon-átnyúló együttműködések).

3.6. A tiszta energia globális tervezési megközelítést követel

A 2009. évi Megújuló energiaforrás irányelv minden tagállam számára kitűzi a nagyra törő célt, miszerint az EU energiájának 20%-át megújuló forrásból állítja elő 2020-tól, valamint a közlekedési ágazatban 10%-os lesz a megújuló energia felhasználás. Az említett célok elérése érdekében, területi szempontokat figyelembe véve, szükségessé válik az energiahálózatok transznacionális szintű tervezése, melynek segítségével elérhetővé válnak az EU-n kívüli forrásokból származó tiszta energiák is.

3.7. A globalizáció felgyorsítja a gazdasági átalakulást

A feltörekvő gazdaságokban gyorsan fejlődő technológia és jelentős piaci igények miatt, a globális verseny növeli a gazdasági tevékenységek áthelyezését más, az EU határain kívül eső területekre. A globális verseny nem csak szűken vett értelemben, a vállalatokat érinti – a régiók és a városok, mint helyszínek is versengenek és együttműködnek egymással, gazdasági aktivitásuk erősítése érdekében. Leginkább versenyképesek azok a térségek, akik a területi adottságaik felhasználásával és funkcionális hálózatok kialakításával eredményesen képesek fellépni a globalizáció adta kihívásokra. Más esetekben előfordulhat, hogy a globalizáció hatására a különböző városok és régiók nehézségekkel szembesülnek, tovább növelhetve ezzel, az EU-n belüli regionális egyenlőtlenségeket. Egyik esetben sem elhanyagolható a társadalmi egyenlőtlenség, a migráció illetve a klímaváltozás befolyásoló hatása.

3.8. A globalizáció erősíti a területek társadalmi, gazdasági értelemben vett kölcsönös függőségét

Az EU régiók globális gazdasági versenybe való integrációja, valamint az államok és régiók erősödő kölcsönös függősége egyre jellemzőbb folyamat világszerte. A globalizáció megváltoztatja a régiók és városok funkcionális szerepét, összeköt korábban elszigetelt, vagy egymástól függetlenül működő területeket. Például friss virágokat és zöldségeket ma már egyszerűen importálnak Afrikából, ahelyett, hogy a metropolisz térség környékén termelnék őket. Az ír IT szektor fejlődése a lengyel, közepes méretű városokból való kivándorláshoz vezetett. A skandináv bankok likviditási problémáján keresztül, az amerikai pénzügyi válság komoly hatással volt a balti térség országaira. Mindez azt jelenti, hogy Európa bizonyos részein zajló, akár kisebb változások is nagy hatással járhatnak a kontinens egyéb területein.

3.9. A helyi értékek döntő értékűek a globális versenyképesség szempontjából

A globalizáció sokak számára „kitágította” elérhetőség fogalmát. A globális elérhetőség többé már nem csak a távolság és elhelyezkedés függvénye. Az elérhetőség tágabb fogalma magában foglalja az infrastruktúra minőségének funkcióját (közlekedés és IKT), a létező kapcsolatok gyakoriságát, innovatív gondolkozást, szakpolitika gyakorlását és hálózat-teremtést is. Az alapvető nyersanyagokhoz, az ivóvízhez, az élelmiszerekhez és áramforrásokhoz való hozzáférés még inkább fontossá váltak. Ugyanakkor, a belső (helyi) karakterelemek, mint a humán vagy társadalmi tőke, vagy a helyi szellemiség szerepe megnőtt. Globális értelemben elérhetőnek lenni, mindinkább egyet jelent, a köz- és magánszféra együttműködésével támogatott, jól összehangolt helyi, regionális és nemzeti fejlesztési politikákkal. Mindezekkel párhuzamosan, a globalizáció hatással volt különböző területi folyamatokra is. Például, a változó életmódból fakadóan, a globalizáció felgyorsította a városok terjeszkedését, megnövelte a nagyvárosok túlnépesedését, növelte a környezetre gyakorolt nyomást. Bizonyos esetekben a globalizáció hatására negatív fejlődési folyamatok indultak meg, például a hagyományos társadalmi struktúrák gyengülése és a képzett munkaerő központi régiók felé való elvándorlása a humán tőke gyengülését okozta a peremterületeken.

4. Európai válaszok, közösségi politikák

4.1. Kohéziós jelentések

A „kohézió” kifejezést a Római Szerződésben az 1986-os Egységes Európai Okmány vezette be. E szerint a kohéziós értelmezése alapján a Közösség valamennyi polgára számára biztosítani kell a jólét és a fejlődés minimumát. Más dokumentumokban ugyanakkor a kohézió eltérő értelmezése jelenik meg, miszerint a Közösség egészének harmonikus fejlődése, különösen a különböző régiók közötti különbségek mérséklése, a kevésbé előnyös helyzetű régiók elmaradottságának leküzdése érdekében. Úgy tűnik, időről időre a kohézió értelmezésében előtérbe kerül a területi egyenlőtlenségek kérdése.

A kitűzött célok elérése érdekében az Európai Unióban megjelent a Regionális Politika és a bizottságon belül 1967-ben már regionális politikáért felelős főigazgatóságot hoztak létre. A társadalmi, gazdasági és területi folyamatok vizsgálatának eredményeiről kohéziós jelentések készültek:

1. jelentés: 1996.
2. jelentés: 2002.
3. jelentés: 2004. (A kohézió fogalmának megjelenése)
4. jelentés: 2007. (Delors-jelentés)
5. jelentés: 2010. (Barca-jelentés)
6. jelentés: 2015.

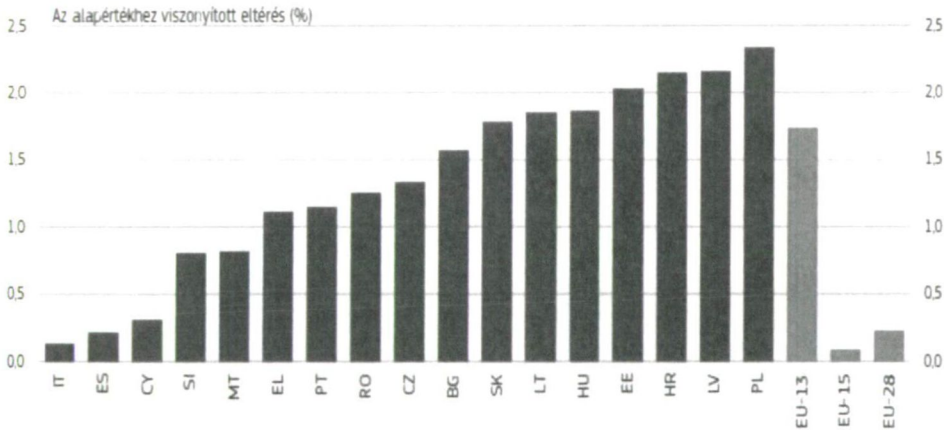
4.1. Az EU hatodik jelentése a gazdasági, társadalmi és területi kohézióról (2015)

A célok összhangba kerültek az EU 2020 Stratégiával.⁴ Megújulás 5 fő elképzelés mentén:

- A kohéziós politika keretében megvalósuló programoknak kedvező környezetben kell működniük.
- A kohéziós politika keretében megvalósuló programoknak a forrásokat kisszámú prioritásokra kell összpontosítani, és maximalizálniuk kell e prioritások hozzáadott értékét.
- A kohéziós politika keretében megvalósuló programoknak egyértelmű célkitűzéseket és eredményeket kell meghatározniuk.
- A kohéziós politika keretében megvalósuló programoknak előtérbe kell hozniuk a városokat.
- A kohéziós politika keretében megvalósuló programoknak minden szinten nagyobb mértékben kell bevonniuk a partnereket.

1. ábra: A kohéziós politika kiadásainak becsült hatása 2014–2020-ban a fő kedvezményezett országok GDP-jére, 2014–2023 átlag

Figure 1: The estimated impact of cohesion policy expenditure in 2014–2020 was the main beneficiary GDP in countries, 2014–2023 average

Forrás: QUEST III K+F szimuláció

4.2. Makroregionális stratégiák

A makroregionális stratégiák döntő fontosságúvá váltak az európai területi együttműködés kialakításában a 2013 utáni kohéziós politika terén. Az Európai Unió jelenleg két makroregionális stratégiát valósít meg, az egyik az uniós balti-tengeri stratégia, a másik pedig a Duna régióra vonatkozó uniós stratégia. Majd 2014 októberében elfogadta az uniós adriai- és jón-tengeri stratégiát. Ezen túlmenően javaslatok születtek és viták folynak hasonló stratégiák kidolgozásáról más makrorégiók, különösen az alpesi régió, a kárpáti ré-

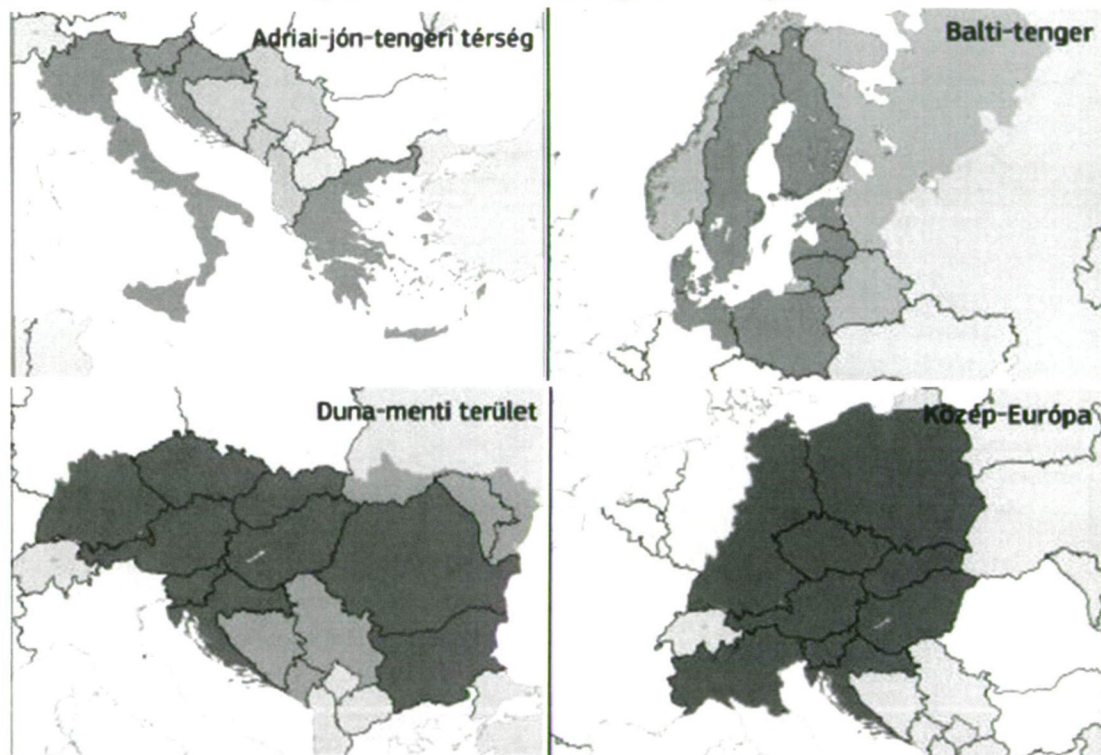
gió, az Északi-tenger, a Fekete-tenger, a Földközi-tenger nyugati és keleti részei, valamint az atlanti ív partvidéki régiója tekintetében.⁵

Az Európai Parlament észrevételei egyértelműen abba az irányba mutatnak, hogy az Európa 2020 menetrenddel összhangban a területi alapú, szerződéses megközelítést támogatja a makroregionális együttműködés terén. A makroregionális stratégiák hozzáadott értéke abban rejlik, hogy elősegítik a szomszédos országok bevonását, területi szinergiák létrehozását és a regionális egyenlőtlenségek csökkentését.

A mérlegelés alatt álló makroregionális stratégiák a Kárpáti régióra, az Északi-tengerre, a Fekete-tengerre, az Atlanti-ívre, valamint a Földközi-tenger nyugati és keleti részére vonatkoznak.

A makroregionális stratégiák három kategóriába sorolhatóak: (1) az uniós külpolitika lehetséges eszközeként funkcionáló makroregionális stratégiák (földközi-tengeri és fekete-tengeri stratégiák), (2) a fejlődési egyenlőtlenségek leküzdésének lehetséges eszközeként funkcionáló makroregionális stratégiák (Duna régióra vonatkozó, balti-tengeri, adriai- és jón-tengeri és kárpáti régióra vonatkozó stratégiák) és végül (3) a területi szinergiák kiaknázásának lehetséges eszközeként funkcionáló makroregionális stratégiák (alpesi, atlanti ívre vonatkozó és északi-tengeri stratégiák).

2. ábra: Európai makroregionális stratégiák
Figure 2: European macroregional strategies

Forrás: Dr. Veres Lajos (2015): A Kelet-Nyugat Kohézió európai és globális dimenziói, East-West Cohesion Nemzetközi Konferencia, Dunaújváros, 2015. november 12. (ppt)

5. Európa és a Kelet

5.1. Európa fogalma

Több száz éve a legkülönbözőbb tudományterületeken viták folynak az európai definícióról. Különösen Európa keleti határának meghatározása az izgalmas, amely nem határozható meg geometriai pontossággal. Keleten még Európa része a Fekete-tenger, a Kaukázusi hegység és az Ural hegység, és mivel Európának keleten nincs természetes határa, lassan „belevész” Ázsiába. Az utóbbi időben egyre inkább erősödik az a vélemény, hogy földrajzi értelemben Európa Eurázsia része.

3. ábra: Európa

Figure 3: Europe

Forrás: http://utikonyv.eu/shop_ordered/2218/shop_pic/k_793685.jpg

5.2. Eurázsiai Unió

Az Eurázsiai Gazdasági Közösség megalapításáról 2000. október 10-én a kazahsztáni Asztanában döntött Oroszország, Kazahsztán, Fehéroroszország, Kirgizisztán és Tádzsikisztán. Üzbegisztán 2006-ban csatlakozott, azonban 2008-ban felfüggesztette tagságát. Az orosz–fehérorosz–kazah vámunió, az Egységes Gazdasági Térség megalakítása mindhárom ország számára óriási piaci lehetőségeket nyitott.

Az Eurázsiai Gazdasági Unió (szövetség) 2015. január 1-je óta működik, és az alapítókön kívül kibővült Kirgizisztánnal és Örményországgal. A kibővült szervezet nyitott keletre és nyugatra egyaránt. Putyin orosz államfő elképzeléseiben a Csendes-óceántól az Atlanti-óceánig terjedő gazdasági és politikai szövetség szerepel, így az ebben való részvételt az Európai uniónak is felajánlotta. Ennek keretében megkezdtek a tárgyalásokat Kínával a kereskedelmi-gazdasági együttműködésről szóló megállapodásról.

4. ábra: Az Eurázsiai Unió országai
Figure 4: Euroasian Union countries

Forrás: http://azatlasz.hu/kepek/201408/eurazsiai_unio_tagallamai.jpg

5.3. Stratégiai partnerség lehetősége Oroszországgal

Az orosz társadalom, kultúra és civilizáció a keleti és nyugati világ között helyezkedik el, és sajátos részét képezi a 21. század globális rendszerének. Geostratégiai adottságaival meghatározó szereplője a térségnek, és egyre komolyabb résztvevője a nemzetközi gazdasági és politikai életnek. Oroszország törekszik egy új multipoláris világrend kialakítására. Ennek tükrében láthatóan kihívást jelent az Európai Unió számára is.

Az európai szomszédságpolitika koncepciójában már a 2004-es bővülés kapcsán merült fel a szomszédos határterületekkel való szorosabb együttműködés (Tágabb Európa koncepciója), mely a négy FÁK államaira (Ukrajna, Belorusszia, Kazahsztán és Azerbajdzsán), valamint tíz mediterrán térségi országra terjedt ki. A lengyel kezdeményezésre Eastern Dimension (keleti dimenzió) alternatívájaként létrejött European Neighbourhood Policy (ENP) a technikai segítségnyújtás mellett, a preferenciális vámövezettől, az egységes piacig terjedő integrációs térség kivitelezését is felvázolja, természetesen, a különböző országok fejlettségi szintjeitől függően. A határ menti együttműködés, mint a párbeszéd új eleme, már az Unió Oroszország stratégiájában is prioritásként jelent meg. Azonban ez az új elképzelés az orosz fél számára inkább visszalépést jelentett a kapcsolatok megítélésében, mint előrelépést. Azzal, hogy a dél-afrikai országokkal „egy kalap alá került”, nagyban sértette az orosz öntudatot, valamint azt a hitet, hogy Brüsszel kiemelten kezeli az országot a kapcsolatok építésekor.⁶

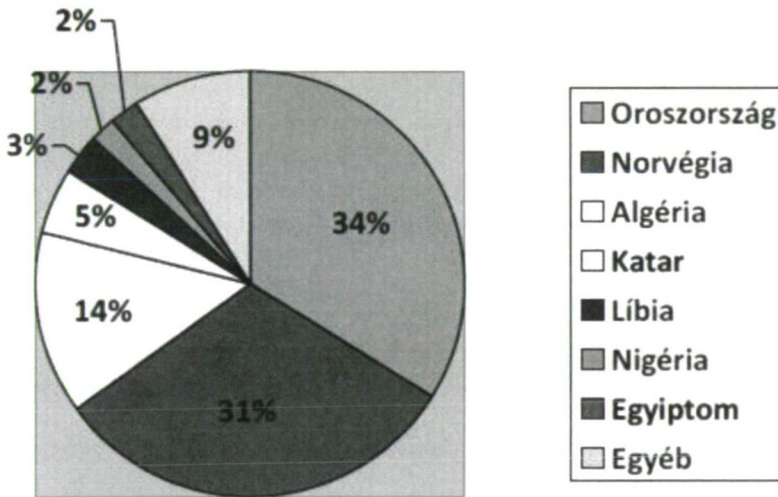
A 2011 tavaszán lezajló észak-afrikai események, a demokratikus transzformációs krízis és a polgárháborús körülmények arra engednek következtetni, hogy a közeljövőben ez a déli dimenzió nem lesz képes megfelelően funkcionálni. Éppen ezért a hangsúly kelet felé tolódhat, ha ezt az Unió is felismeri. A keleti partnerség hat országa közül, csak Moldova és Örményország nem közvetlenül határos Oroszországgal. A partnerség fő célja, hogy közelebb hozza az EU-t partnereihez, valamint elősegítse a stabilitást, gazdasági fejlődést és a megfelelő kormányzást az adott országokban. Ez a kapcsolat az EU szerint, pedig az EU erősebb elkötelezettségén és a közös érdekeken alapul: egy versenyképes szabadkereskedelmi övezet létrehozása, a teljes vízumliberalizáció, energetikai együttműködés kétoldalú dimenzióban, míg az energiabiztonság az energiapiacok összekapcsolásával és integ-

rálásával, és a regionális fejlődés a kohéziós politikán belül többoldalú dimenzióban valósul meg.⁷

A Nemzetközi Energiaügyi Ügynökség (IEA) felmérése nyomán, azt a következtetést vonták le, hogy a világ energiafelhasználása – főként a fejlődő országok folyamatosan növekvő energiaéhsége miatt – 2030-ra, 60%-kal lesz nagyobb a jelenleginél. A fosszilis energia-hordozók túlsúlya továbbra is várható, azonban az atomenergia részaránya feltételezése szerint alacsony maradhat. A megújuló energiaforrások részaránya növekedik, de mégis a szénhidrogének – főként az olaj és a földgáz – tölti be a vezető szerepet a vizsgált időszakra vonatkozóan.⁸ Az Európai Unió energiafelhasználásában, pedig az olaj és a földgáz dominanciája a jellemző. Jelenleg ebből a két energiaforrásból szükségletének 65%-át elégíti ki és a bruttó energiafogyasztás több mint, 53,9 százalékát importból fedezi.

5. ábra: Az EU gáz-importja származási ország szerint 2009-ben

Figure 5: The EU's gas imports by country of origin in 2009

Forrás: http://ec.europa.eu/energy/international/russia/russia_en.htm

Amint az 5. ábra mutatja, a földgáz-import legnagyobb hányada Oroszországból érkezik 34%-kal. Hasonló a helyzet az Európai Unió kőolaj-importja tekintetében is, amelynek 33%-a származik Oroszországból.

Az energiafüggőség Oroszországtól tehát várhatóan hosszú ideig fennáll, mely akarva-akaratlanul összeköti Oroszországot Európával.

6. Európa és a Nyugat

Az Egyesült Államok és az Európai Unió együtt a világ GDP-jének 46, árukereskedelmének pedig mintegy 30 százalékát adja.⁹ A két partner között jelenleg is nagyon szoros és intenzív külkereskedelmi és beruházási kapcsolat áll fenn, amelynek elmélyítése és dinamizálása kulcsszerepet játszhat a gazdasági növekedési és a foglalkoztatási célok megvalósításában. A két fél között az áruk és szolgáltatások napi (!) kereskedelmi forgalma mintegy 2,1 milliárd euró, az EU éves nettó exportja pedig 100 milliárd euró körüli.⁷ A bilaterális kereskedelem nagyjából 60 százalékát az áruforgalom, 40 százalékát a szolgáltatás-kereskedelem teszi ki. Az egymás területén befektetett közvetlen működő tőke (FDI) 8 állománya 2013-ban hozzávetőleg 3300 milliárd euró volt. Becslések szerint az EU-ban már

jelenleg is mintegy 30 millió munkahely kötődik az exporthoz, s az amerikai cégek körülbelül 3,5 millió embernek adnak munkát az Unióban.¹⁰

A 2011. novemberi csúcstalálkozójukon az Európai Unió és az Egyesült Államok vezetői felkérték a Transzatlanti Gazdasági Tanácsot, hogy állítson fel egy magas szintű munkacsoportot, melynek azt a szerepet szánták, hogy előkészítse és megalapozza a Transzatlanti Kereskedelmi és Beruházási Partnerségről (TTIP) szóló tárgyalásokat. A TTIP célja, hogy a kereskedelmet és a beruházásokat könnyítő eszközökkel az Atlanti-óceán mindkét partján hozzájáruljon a munkahelyteremtéshez, valamint a gazdasági növekedés és a nemzetközi versenyképesség erősítéséhez.

Egy jól átgondolt szabadkereskedelmi és beruházási egyezmény megkötése az Európai Uniónak és az Amerikai Egyesült Államoknak egyaránt kiemelt érdeke. A két partner világgazdasági súlyának alakulása fokozatosan csökkenő trendet követ: míg a világ GDP-jéhez 2000-ben még 57, addig 2013-ban már csupán 46 százalékkal járultak hozzá. Hasonló folyamat rajzolódik ki a nemzetközi kereskedelem esetében is: együttes részesedésük ugyanezen időszak alatt 40-ről mintegy 30 százalékra mérséklődött. Látható, hogy az Egyesült Államok és az Európai Unió világgazdasági szerepe, bár továbbra is meghatározó, érezhető módon csökken. A TTIP viszont elősegítheti a versenyképességük növelését, s javíthatja a két szerződő fél világgazdasági pozícióját – főképp az egyre nagyobb mértékben előretörő Kínával szemben.

Az USA és az Európai Unió között folyó kereskedelmi tárgyalások várható hatásaira vonatkozóan több elemzés értékelő tanulmány készült, ezek közül kiemelhető a Külügyminisztérium megrendelésére készült tanulmány néhány következtetése 2013-ban.¹¹

A tanulmány megállapítja, hogy a TTIP várhatóan növelni fogja a magyar gazdaság jövendelmét, foglalkoztatottsági szintjét és tőkeberuházását, de nem jelent megoldást az ország strukturális bajaira. Egyebek mellett megemlíti, hogy visszafogott optimizmussal érdemes várakozásokat támasztani a megállapodással kapcsolatban.

A GDP növekedése szempontjából elsősorban a járműipartól várhatunk jelentős többletet mind a növekedés, mind a foglalkoztatás, mind a tőkevonzás terén. Valószínűsíthető, hogy ezek a hatások is elsősorban a multinacionális vállalatok beruházásain keresztül jelentkeznek.

A szerzők három forgatókönyvet vázoltak fel és kétféle kereskedelmi rugalmassággal számoltak. Nagyobb kereskedelemrugalmasság esetén a csak vámok eltörlésével járó változatban minimális, két század százalékos növekedési többletet látnak, míg a kisebb és nagyobb átfogó liberalizáció már fél, illetve egytized százalék bővülési lehetőséget is ad. A kisebb kereskedelmi rugalmasság esetén a nagyobb átfogó liberalizáció már akár 0,2 százalékos GDP-hatással is járhat. Ágazati szinten a TTIP elsősorban a járműgyártáson keresztül fogja húzni a magyar növekedést. Ez utóbbi megállapítás is egybecseng több más EU-ra vonatkozó tanulmánnyal.

A foglalkoztatás terén az átfogó liberalizáció bármely változata 20–30 ezres nagyságrendben növelné meg a foglalkoztatottságot. A csak vámok eltörlésével járó TTIP 5-6 ezer munkalehetőséget teremtene.

A tőkeeszköz-felhalmozás (GFCF) esetén a kereskedelemrugalmasságtól függően a vámcsökkentés 1,6–2 milliárd forint beruházási többletet vonzana, míg az átfogó liberalizáció 3–5 milliárdot a kisebb és 5–9 milliárdot a nagyobb fokú nem vámjellegű akadálylebonthatás esetén.

A fenntartható fejlődésre gyakorolt hatásvizsgálatot tartalmazó más tanulmány¹² már jóval kritikusabban értékeli. A tanulmány fő következtetése, hogy a TTIP nem fog érdemi befolyást gyakorolni a fenntartható fejlődés lehetőségeire Magyarországon. A várható szerény gazdasági növekedési haszon nem jár együtt amerikai termékek EU-ba történő be-

özönlésével, magas egészségügyi és környezeti kockázati termékek megjelenésével, meghatározó magyar ágazatok ellehetetlenülésével. A TTIP érdemben nem fogja befolyásolni Magyarország autonómiáját jogszabályok elfogadására a fenntartható fejlődés érdekében, nem csökkennek az uniós és hazai oltalmi szintek, így különösen fennmaradnak az emblemikus szabályozási kérdésekben elért uniós vívmányok. A TTIP eredményeképpen nem változik tovább Magyarország mozgástera a közszolgáltatások szabályozása terén sem. Mindazonáltal, az EU és az USA között tervezett szabályozási együttműködési mechanizmus kapcsán kialakulhat néhány aggályos megoldás, amelyek de facto megnehezíthetik a tagállamok tájékozódását és érdekérvényesítését az Uniós szabályozási javaslatok előkészítési szakaszában. A TTIP leginkább kifogásolható intézménye a beruházó és állam közötti vitarendezési mechanizmus, amely jelenlegi formájában érdemi pénzügyi és jogi kockázatot jelenthet Magyarországra.

Az Európai Unió két nagy jelentőségű szabadkereskedelmi és befektetési egyezményről tárgyal nyugati partnereivel. Ez a CETA (Kanada-Európai Unió Átfogó Gazdasági és Kereskedelmi Egyezmény) és a TTIP. A CETA tárgyalásokat lezárták, jelenleg a szöveg jogi átfésülése történik, a szerződést mind a 28 európai uniós tagállamnak, mind az USA-nak ratifikálnia kell, hogy életbe lépjen. A TTIP tárgyalások 2013 óta folynak.

Mindkét egyezményt mindkét félrészén a széles közvélemény, civil szervezetek, üzletemberek, szakértők, tudósok és politikusok tiltakozása kíséri. Az egyik legszembetűnőbb megmozdulás a STOP TTIP! európai polgári kezdeményezés, amely már több, mint kétmillió aláírást gyűjtött össze Európa-szerte a TTIP ellen. A tiltakozó szervezetek úgy vélik, hogy a szóban forgó egyezmények elsősorban a multinacionális vállalatok és a globális pénzügyi befektetési céljait szolgálja. Másfelől állítják, hogy a nemzetállamok, a kisvállalkozások és a munkavállalók vesztesei lennének Európában az egyezményeknek. A környezetvédők hangsúlyozzák továbbá, hogy az egyezmény elfogadása esetén a jövőben nem lehet az emberek, állatok és növények egészségének és életének védelme, illetve a kimerülő természeti erőforrások megőrzése érdekében kereskedelmi korlátozásokat előírni. Úgy vélik, a klímavédelem sem lesz elegendő ok a fokozott szén-dioxid kibocsátást okozó üzemyanagok importjának korlátozására.

7. Összefoglalás

Az Európai Unióban az elmúlt 2-3 évtizedben a közös politikák szintjén felértékelődött a területi kohézió kérdése. A jelentős regionális egyenlőtlenségek a 2004-es keleti bővítést követően felerősödtek, és felhívták a figyelmet a növekvő állami és közösségi szerepvállalásra. A hagyományos forrásátcsoportosítás mellett megjelent az új infrastruktúrák és új minőségek iránti globális követelmény. Ennek folyamán a korábbi regionális politika kohéziós politikává alakult, de még kevésbé fókuszál a társadalmi kohéziót elősegítő stratégiai elemekre. Az Európai Unió világgazdaságban betöltött pozíciója gyengülhet, ha nem javítja ellenálló képességét, amit az összetartó, azaz kohéziós erővel lehet támogatni. Ennek egyik mozgástera lehet a keleti partnerségek, együttműködések megerősítése. További tartalékok rejlenek a szomszédsági politika, a határ menti együttműködések és új makroregionális stratégiák kialakításában és támogatásában. Magyarország és a V4 országok ennek során hidépítő szerepre törekedhetnek, amit földrajzi elhelyezkedésük mellett történelmi múltjuk is alátámaszt. Végük ezúton szeretnék köszönetet mondani Dr. Korompai Attila Tanár Úrnak a témakörhöz kapcsolódó kutatásaim során nyújtott gondolataiért és hasznos tanácsaiért.

JEGYZETEK

1. Juhász Gábor: A társadalmi kohéziós előmozdítására irányuló közösségi politikák. 10–11. old.
2. VÁTI Nonprofit Kft. (2011): Az Európai Unió területi helyzete és kilátásai. 13–14. old. http://www.vati.hu/territorialagenda/HTML/Docs/TSP_2011_HU.pdf
3. VÁTI Nonprofit Kft (2011): Az Európai Unió területi helyzete és kilátásai. 16–18. old. http://www.vati.hu/territorialagenda/HTML/Docs/TSP_2011_HU.pdf
4. Európai Bizottság (2014): Befektetés a munkahelyekbe és a növekedésbe. Hatodik jelentés a gazdasági, társadalmi és területi kohézióról. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion6/6cr_hu.pdf
5. Európai Parlament (2015): A makrorégiók új szerepe az európai területi együttműködésben. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540349/IPOL_STU\(2015\)540349\(SUM01\)_HU.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540349/IPOL_STU(2015)540349(SUM01)_HU.pdf)
6. Pál Eszter Katalin (2012): Európai Unió – Oroszország Stratégiai Partnerség. http://elib.kkf.hu/edip/D_16165.pdf
7. The European Council (2011): Eastern Partnership, 2011. szeptember <http://eeas.europa.eu>
8. Szergényi István (2006): Európa várható földgazdálátása, Energiagazdálkodás 47. évf., 2006/4.
9. World Bank (2013-as adatok) és EUROSTAT (2012-es adatok).
10. Braun Gábor, Pikó Tibor (2015): A transzatlanti szabadkereskedelmi tárgyalások nemzetközi háttere. Külügyi és Külgazdasági Intézet. http://kki.gov.hu/download/4/b3/f0000/4_KKI-tanulmany_USA-EU_TTIP_Braun-Piko_20150515.pdf
11. Kutasi Gábor, Rezessy Gergely, Szijártó Norbert (2013): Az USA–EU kereskedelmi tárgyalások várható hatása a magyar növekedésre. http://real.mtak.hu/15121/1/Kutasi-Rezessy-Szijarto_K%C3%BClg.2014_7-8.pdf
12. Baranyai Gábor, Szarvas Erik, Wagner Zsófia (2015): A transzatlanti kereskedelmi és beruházási partnerségről szóló megállapodás lehetséges hatásai a fenntartható fejlődésre Magyarországon. ELDH Consulting Kft. http://nfft.hu/assets/NFFT_mt_24_TTIP_jogi_elemzes_2015_kezirat.pdf

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baranyai Gábor, Szarvas Erik, Wagner Zsófia (2015): A transzatlanti kereskedelmi és beruházási partnerségről szóló megállapodás lehetséges hatásai a fenntartható fejlődésre Magyarországon. ELDH Consulting Kft. http://nfft.hu/assets/NFFT_mt_24_TTIP_jogi_elemzes_2015_kezirat.pdf
- Európai Bizottság (2014): Befektetés a munkahelyekbe és a növekedésbe. Hatodik jelentés a gazdasági, társadalmi és területi kohézióról. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion6/6cr_hu.pdf
- Európai Parlament (2015): A makrorégiók új szerepe az európai területi együttműködésben. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540349/IPOL_STU\(2015\)540349\(SUM01\)_HU.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540349/IPOL_STU(2015)540349(SUM01)_HU.pdf)
- Juhász Gábor: A társadalmi kohéziós előmozdítására irányuló közösségi politikák.
- Kutasi Gábor, Rezessy Gergely, Szijártó Norbert (2013): Az USA–EU kereskedelmi tárgyalások várható hatása a magyar növekedésre http://real.mtak.hu/15121/1/Kutasi-Rezessy-Szijarto_K%C3%BClg.2014_7-8.pdf
- Pál Eszter Katalin (2012): Európai Unió – Oroszország Stratégiai Partnerség. http://elib.kkf.hu/edip/D_16165.pdf
- Szergényi István (2006): Európa várható földgazdálátása, Energiagazdálkodás 47. évf., 2006/4.
- The European Council (2011): Eastern Partnership, 2011. szeptember <http://eeas.europa.eu>
- VÁTI Nonprofit Kft. (2011): Az Európai Unió területi helyzete és kilátásai. http://www.vati.hu/territorialagenda/HTML/Docs/TSP_2011_HU.pdf